

ПРЕДИКАТИВИТЕ В СТАРОБЪЛГАРСКИЯ ЕЗИК И ПРЕДСТАВЯНЕТО ИМ В ИСТОРИЧЕСКИТЕ РЕЧНИЦИ

ТАТЯНА ИЛИЕВА

КИРИЛО-МЕТОДИЕВСКИ НАУЧЕН ЦЕНТЪР

БЪЛГАРСКА АКАДЕМИЯ НА НАУКИТЕ

ilieva_tatyana@abv.bg

Обект на изследването са предикативите в старобългарския език, които се разглеждат от лексиколожко гледище – коментира се механизмът на тяхното словообразуване, семантичната им класификация, парадигматичните им отношения в лексикалната система на старобългарския език. Отражена е дискусията в езикознанието относно думите от така наречената *категория на състоянието*. Набелязани са основните проблеми при речниковото отразяване на предикативите в палеославистичните лексикографски трудове.

Ключови думи: славянска историческа лингвистика, палеославянска лексикография, предикативи в старославянски

OLD BULGARIAN PREDICATIVES AND THEIR REPRESENTATION IN HISTORICAL DICTIONARIES

TATYANA ILIEVA

CYRILLO-METHODIAN RESEARCH CENTRE

BULGARIAN ACADEMY OF SCIENCES

ilieva_tatyana@abv.bg

The paper addresses predicatives from a lexicologist's perspective. The author comments on the mechanism of their formation, their semantics and the paradigmatic relations they enter into as part of the lexical system of the Old Bulgarian language. She also joins the linguistic discussion concerning the so-called *category of state*. Last but not least, she addresses the lexicographic representation of predicatives in Palaeo-Slavonic dictionaries.

Keywords: Slavic historical linguistics, Paleo-Slavonic lexicography, predicatives in Old Slavonic

Дискусията в езикознанието относно същността на предикативите

В науката съществува дискусия относно това какво представляват предикативите. Учените не са единни в мненията си към кой граматически клас се отнасят тези думи. Едни езиковеди отричат тяхната категориална

обособеност. Основният им довод е, че морфологичните признаци на т. нар. *предикативи* съвпадат с тези на другите наречия, а също и че повечето от тях се употребяват като същински наречия, без да са се разпаднали на отделни думи омоними (Кузнецов/Kuznetsov 1953: 187). Въпреки че не ги признават за самостоятелен граматически клас, застъпниците на тази позиция под различна форма и в различна категоризация посочват по-специфичното място на тези думи в системата на наречието, определяйки ги със следните признакови характеристики: *предикативни наречия, функционални предикативи, адвербиални безлично-предикативни имена*.

В българското езикознание това мнение защитава Р. Русинов. Той поддържа схващането, че тези думи са наречия, като ги причислява към предикативните наречия, но същевременно отбелязва, че докато глаголите изразяват състоянието в процес, предикативните наречия го изразяват в статика, като констатация (Русинов/Rusinov 1963: 19–24). По-самостоятелното им място забелязва и К. Попов, който ги нарича безлично-предикативни думи, характеризирайки позицията им в безличното изречение (Попов/Popov 1962: 77–79). В историческото ни езикознание тази теза подкрепя Р. Златанова (Дуриданов (ред.)/Duridanov (ed.) 1993: 424).

Други учени, изхождайки от семантичните и синтактичните свойства на предикативите, налагат мнението, че т. нар. думи от категорията на състоянието са отделна част на речта. В. Виноградов пише: „Под категорията състояния подводятся несклоняемо-именные и наречные слова, которые имеют формы времени и употребляются только в функции сказуемого“. Изследователят ясно диференцира предикативите от останалите части на речта, включително и от наречието, въз основа на морфо-граматическите им характеристики – думите от категорията на състоянието се отличават от имената, казва той, по отсъствието на склонитбени форми и по наличието на форми за време, а от наречието – по формите за време (Виноградов/Vinogradov 2001: 320–321). Разграничение на предикативите от другите думи – съществителни, прилагателни и наречия, обосновано на базата на функционалните им различия, прави А. Исаченко, който ги признава за отделна лексико-граматическа категория, отличаваща се от съществителните по това, че встъпва изключително във функцията на сказуемо, а от наречията по това, че не квалифицират действия и не означават обстоятелства (Исаченко/Isachenko 1955). Категоричен в обособяването им като отделна част на речта е и А. А. Реформатски, който изтъква важността на критерия за съчетаемост (Реформатский/Reformatskii 1960). Самостоятелността на предикативите като част на речта признава и Л. В. Шчерба (Шчерба/Shcherba 1974: 91), а граматичните им особености разглежда Н. С. Поспелов (Поспелов/Pospelov 1955: 84).

В българската езиковедска школа привърженици на тезата за самостоятелната категориална същност на предикативите са Бл. Блажев (Блажев/Blazhev 1955: 44–52), Галина Тагамлицка (Тагамлицкая/Tagamlitskaja

1972: 288–289) и Ст. Георгиев (Георгиев/Georgiev 1976: 175–190). Последният отбелязва, че трудността да се разграничат наречията от предикативите се корени в съществуващата между тези два класа думи преобладаваща омонимия, резултат от образуването и на едните, и на другите по пътя на семантичната деривация предимно от прилагателни имена, от формата им за ср.р. Повечето от предикативите се употребяват и като определителни наречия, квалифициращи действия и означаващи обстоятелства. Силните деривационни връзки с прилагателните поставят според учения разглежданите две части върху единна семантична база, върху общността на значението за качество. (Georgiev/Георгиев 1976: 177). Като едно от основните различия между наречието и предикатива Ст. Георгиев посочва отношението към категорията *лице* – докато предикативът със своята безличност се причислява към думите на лицето, наречието изобщо не включва отношение към лице. Безличното обособяване на статуално и качествено значение според автора е основен признак за отделяне от прилагателното име, което винаги пряко или чрез посредството на глагол се свързва със съществително (Georgiev/Георгиев 1976: 181).

Според застъпниците на самостоятелната категориална същност на предикативите процесът на тяхното формиране или т.нар. предикативация следва да се дефинира като функционална транспозиция, състояща се в промяната на синтактичната употреба на наречия с адекватен или субстантивен характер, както и на неадвербиализирани съществителни имена, в резултат на което настъпва изменение в парадигматиката и синтагматиката на думите. Докато изходното наречие се отнася към глагол или име, заемайки подчинена позиция спрямо тях, то съвсем други са синтагматичните връзки на предикативите, които не се отнасят към глаголите или имената, а образуват лексикално и синтактично ядро на безлично сказуемо със или без спомагателен глагол (Георгиев/Georgiev 1976: 177).

Обект на изследването и методология

Предмет на научно наблюдение в тази статия са предикативите в историята на българския език по данни на средновековните писмени паметници. Новото в предлаганото изследване е лексиколожкият ракурс, който го отличава от предходните проучвания върху тази категория думи в палеославистиката, където темата се разглежда изключително от гледище на изреченския синтаксис (Rothe 1960; Jelitte 1961, Златанова/Zlatanova 1972; Zlatanova 1976: 111–123, 1983; Георгиева/Georgieva, 1969: 81; Ходова/Нодова, 1980b: 234–254). Тук предикативите ще бъдат анализирани от гледната точка на лексикологията: ще се коментира техният словообразователен механизъм, семантиката им, проблемът за тяхното речниково отразяване.

За целите на проучването бе направена относително пълна ексцерпция на думите от категорията на предикативите, включени в състава на основ-

ните палеославистични лексикографски трудове¹. В изследването се привлича освен лексиката от класическия старобългарски корпус (по данни на СС и СтБР) и словният ресурс на старобългарските паметници, съхранени в по-късни преписи (по данни на МДРЯ и СЯС). Списъкът с примери от доказано старобългарски произведения, запазени по късни преписи, на места се допълва с такива от паметници със спорен в науката произход или дори от доказано принадлежащи към други редакции. Това изследователско решение е продиктувано от идеята, че в основата на книжовните наречия в *Slavia Orthodoxa* през Средновековието лежи старобългарският език. Поради същата причина са включени и примери от по-късни руски паметници, за които е известно, че се водят стриктно от еталона на старобългарски паметници, чийто език е бил образец за подражание от страна на древноруските книжовници. Навсякъде обаче се указва източникът на думата, което не позволява объркване.

Паралелно с ексцерпцията бе направена съпоставка между данните за отделните предикативи в речниковите статии от различните справочници с цел да се открият евентуалните разминавания в информацията.

Като втора изследователска стъпка извлеченият емпиричен материал бе систематизиран по семантичен признак на съответните лексикални единици и на базата на лексико-граматичната принадлежност на мотивиращите ги думи. За всеки от приведените в публикацията предикативи се посочва семантиката му, изходната дума, от която е образуван², с нейното значение, и илюстративен пример за контекстуална употреба от привлечените в изследването лексикографски справочници, като се указва писменият паметник, откъдето е взет. Посочват се и гръцките съответствия на разглежданите лексикални единици в преводните текстове. Накрая въз основа на сравнение и обобщение на езиковите факти се прави интерпретация на лингвистичния материал.

Класификация на предикативите в старобългарския език

Извлечените от изследвания словен масив предикативи могат да бъдат класифицирани по два критерия: според граматическата им принадлежност и по семантичен признак:

1. Според първия критерий (граматическа принадлежност) се различават:

А) предикативи от прилагателни имена (през адективни наречия) – благо, вѣдно, добро, дръво, льгъко, лихо, лѣпо, обично. Например:

Обычьнѣ прил. Обичаен: *Обычьнѣжъ молитѣжъ съконьчавѣше* Супр. // *Като сказ.* *Обычьно [ѣсть]* – Обичайно е: *Обычьно же бжѣтвѣнному писанию и въздоуха небо нарековати* ЙоЕБ. *Издмече обичено голжеви потопоу раздрѣшениѣ благовѣстити.*

Б) предикативи съществителни имена, които на свой ред се делят на:

а) предикативи от адвербиализирани съществителни имена в косвен падеж, придобили модално значение – годѣ, (не)лъзѣ, (не)лѣтъ, лѣтъж, трѣвъ. Например:

Годѣ нар. (< годѣ) Угодно, приятно: Реченое годѣ высть ЕфрКрм. Не годѣ ли еси, мьню прѣльстити ма хоцши ЗлатострХІІ. Годѣ рѣць – Угодна реч ПалХІV. (като определение при съществително). И годѣ высть вѣмъ слово то Супр. Яце воудаше боу годѣ въпросъ тоу ави вѣсинаже адамъ Изб1073. // *Като сказ.* Годѣ юсть комоу – Приятно е, харесва се, нрави се някому: Годѣ высть вамъ Бт19:8 ркп. ХІV. Гр. ἀρέσκει. Яко ти годѣ ПатСинХІ. Гр. δοκεῖ. Годѣ ли ти е ПатСинХІ. Годѣ вждеть ЕфрКрм. Гр. ἄρεστον.

б) предикативи от неадвербиализирани съществителни имена – вѣда юсть, (не)вола юсть, вѣмъ юсть, годѣ юсть, ноужда юсть, подова юсть, обычаи юсть, польза юсть, потрѣва юсть. Например:

Вола, -на жс. Воля. Иже во аще творить воля оца моего Мт12:50 Мар. // *Като сказ.* Несть вола – Не е желателно: Тако несть вола прѣдъ оцемъ вашимъ небескымъ да погыбнеть единъ отъ малыхъ сихъ Мт18:14 Мар. Гр. οὐκ ἔστιν θέλημα.

Невола, -на жс. Неволя: неволяж нар. Неволю, без желание // *Като сказ.* Невола юсть – Необходимо е, нужно е: Невола бо юсть прити скандаломъ Мт18: 7 Мар. Интересното тук е, че с прибавяне на отрицателната частица се променя и семантиката на предикатива.

Вѣмъ, -ене ср. Време: Вѣ вѣменехъ стѣнихъ аплъ Супр. // *Като сказ.* Вѣмъ [юсть] – Време е: Фкти егда вѣмъ и събирати ГБХІ (+ inf). Гр. καιρός [ἔστι], εὔκαιρον. Несть вѣмене – Не е време.

Обычаи, -на м. Обичай, привычка: Обычаи сътворити Евх. // *Като сказ.* Обычаи юсть – Обичайно е, привычно е. Гр. ἔθος ἔστι: Обычаи вѣ игемону отъ поуштати народоу съвѣзънѣ Мт27:15 Мар.

В) Предикативирани предложни изрази:

Вѣ годѣ выти – Нрави се, харесва се: Да воеводѣ вѣ годѣ воудеть ПТим2:4 Ап ХІV.

На пользѣ выти – 1. Потребно е. Гр. χρεια ἔστι: Единно же юсть на пользѣ Лк10:42 Сав; 2. Полезно е. Гр. συμφέροι: Вьск ли лѣтъ сжтъ, нж не вьск на пользѣ Ен.

На подовѣ юсть – 1. Трябва, подобава. Гр. δεῖ, χρῆ, συμφέροι: Ни разоумѣти еже на подовѣ Супр.

В старобългарския език често се наблюдават синонимни редове от предикативи, възходящи към една мотивираща основа, но с различна граматическа характеристика, напр.: *польза* (ѣсть) – *пользно* (ѣсть) – на *пользѣ* ѣсть; *годѣ* (ѣсть) – *годѣ* (ѣсть) – *годно* (ѣсть); *подоба* (ѣсть) – *подобно* (ѣсть) – на *подобѣ* ѣсть и пр.

2. По семантичен признак предикативите се разделят на:

А) предикативи, означаващи непроцесуален признак – разкриват природни, обществени и психически явления, възприемани с тяхната недействителност като обективно или субективно положение на нещата:

а) предикативи за обективно състояние – обикновено означават състояние на околната среда (топлина, студ, наличие или не на светлина и шум, атмосферни условия) и под., напр.:

Дѣждѣвъ прил. Дѣждовен: *Дѣждѣва вода* Супр. // *Като сказ. Дѣждѣво* [ѣсть] – Дѣждовно е. Срв. примера от древноруски паметник у И. И. Срезневски: *Бысть дождево и потомъ рѣста* ПсковІЛ.

Свѣтъло нар. Светло: *Нынѣ свѣтъло свѣтатъ сѧ прѣбѣныхъ дѣи Евх* // *Като сказ. Свѣтъло* [ѣсть] – Светло е: ... *свѣтъло бѣаше и не видѣахъ его.* Супр. Гр. *τελαυγῶς, λαμπρῶς, φαίδρῶς.*

Тъмнѣ прил. Тъмен. *Тъмно мѣсто* Супр. // *Като сказ. Тъмно* [ѣсть] – Тъмно е. Срв. примера от древноруски паметник у И. И. Срезневски: *Тѣмно во бѣ въ г днь* СлПолкИгор.

Някои от тези обективни състояния могат да се субективират, да се представят като преживяване на лице. Това става чрез местоимение в дат. п., означаващо в такава позиция субективност, някаква косвена отнесеност или напомняне за субект, липсващ в безличното значение на предикатива: *Топло* нар. Топло: *Слънце о нихъ вѣсна топло* Супр. // *Като сказ. Топло / тепло* [ѣсть] – Топло е: *яще воудете дѣва, то тепло ина воудеть* ПАХІ.

б) Предикативи за субективно състояние – означават чувство, настроение, преживяване. Повечето от тези предикативи се употребяват с име или местоимение в дат. п. (пълна или кратка форма), което подчертава субекта на състоянието или го трансформира в субективно. Без дателно местоимение се набляга на обективното положение, свързано с настроението на героите, или съответното състояние се представя като генерализирано: *Годѣ воудеть* ЕфрКрм. Чувството или преживяването могат да бъдат показани в някаква степен, което се означава чрез съчетаемост с количествено наречие или със степен.

Примери:

Благъ прил. Благ, хубав, добър: *Да ... изытъчествоуемъ во вѣкомъ дѣлѣ* *благъ* Евх. // *Като сказ. Благо* [ѣсть] – Хубаво е, добре е: *Мнѣ же*

прилѣплѣти сѧ възѣ благо юсть Пс72:28 Син. Да благо ти боудеть Еф-рКрм. Гр. εὖγε.

Годьнѣ *прил.* Угоден, приятен // *Като сказ.* Годьно [юсть] – 1. Приятно, угодно. Нынѣ мнѣ годьно бы оумирѣти ЙоФлДр (Сб. XV). 2. Полезно. Яще юсть тако емоу годьно на спасение дши его ЖитАндрЮр. Гр. συμφέρων. 3. Удобно. Коуда комоу годьно (в късни паметници).

Любѣ *прил.* Мил, приятен: Нѣсть бо ничьтоже тако боу любо, какоже еже обьцаго ради оупсѣха жити Супр. // *Като сказ.* Любо [юсть] – Приятно е: какоже ти любо. Евх. Чьто бо оустѣ любѣ не вѣдѣштѣ хоулити Супр.

Печальнѣ *прил.* Печален, скръбен: Печальна доуша моя юсть до смърти Супр. // *Като сказ.* Печально юсть комоу – Печално, скръбно; мъчно е някому: Нѣ печально и мѣ юсть тако на благодѣianie члкомѣ Супр. Гр. λυτέομαι.

Отърадьнѣ *прил.* Лек, поносим: Прѣкланяемоу бо отъ гарааго на отрадьное Изб1073. // *Като сказ.* Отърадьно [юсть] – Леко е, търпимо е. Не отрадьно на срци моемѣ МинПутXI. Тоуромѣ и сидоноу отърадьнѣ вѣдѣть въ днь сѣдньныи Мт11:22 Мар. Гр. ἀνεκτότερον.

Соулѣ *нар. срв. ст.* По-добре: Длъжьни сѣть ни единого члѣка подѣ ними сѣштааго соулѣ и мѣти бжню законоу Клоц. // *Като сказ.* Соулѣ комоу юсть – По-добре ми е (за психофизическо състояние): въпраша же годины отъ нихѣ въ кжж соулѣ емоу бысть рѣша же емоу чѣко въчера въ годинѣ седмьж остави и огнь Йо4:52 Мар. Гр. κομψότερον.

Тѣжько *нар.* Тежко, трудно: Отлъстѣ бо срдце людеи сиѣть и оушима тѣжько слышаша Мт13:15 Мар. // *Като сказ.* Тѣжько [ми] юсть – Тежко ми е. Не слышиши ли чьто сии глѣжѣтѣ нѣли ти тѣжько славиноу нѣ ли ти печально слышаште от безловьнѣ дѣтти Супр. Гр. βαρύνομαι.

Оугодьно *нар.* Угодно: Да поживѣши оугодьно твѣѣ, чѣко свѣщѣ да ти приноситѣ цѣлоумѣдрна свѣтълость, муро твоихѣ дѣлѣ Евх. // *Като сказ.* Оугодьно [юсть] – Приятно е, угодно е, нрави се, харесва се: Тако паче въсего благааго жити оугодьно бѣи кротость Супр.

Б) Предикативи за качественост. Те имат характерологично значение, като означават някакъв качествен признак, несъотнесен с предмет, но общо взето типичен за някаква дейност изобщо. Това им дава възможност да се съчетават с подчинено подложно изречение, въведено с чѣко, или с инфинитив в субектно-подложна функция, които синтактично мотивират признака и снемат безличността: гавѣ тако, неправедьно юсть еже + инф. Тук спадат думи като лихо ‘излишно е’, дръзо ‘дръзко е’, въсоуѣ ‘напрасно е’, благоврѣменино ‘навременно е’, пагоубьно юсть ‘пагубно е’, гавѣ ‘явно е, ясно е’.

Примери:

Благовръменинъ, -ин *прил.* Навременен: **Благоудѣтъ** обращенъ въ благо-
врѣменинъ помощь Евр4:16 Ен. // *Като сказ.* **Благовръменино** [юсть] –
Време е. Гр. εὐκαιρον: **Благовръменино** оубо намъ въвести покаанию оучи-
телеа влѣдъницъ онъ Супр.

Въсоује *нар.* Напрасно, напусто: **Въсоује** же чѣтѣтъ ма Мк7:7 Мар. // *Като*
сказ. **Въсоује** [юсть] – Няма причина: **Въсоује** намъ юсть ютрѣневати
Син126:2. Гр. [εἰς] μάτεν, ματαίως, εἰς κενόν, εἰκῆ.

Дръзъ *прил.* Дръзък: Да ако оубже безаконъное дѣло сътвори и дръзо Супр. //
Като сказ. **Дръзо** [юсть] – Дръзко е: **Глоубины** испытати дръзо МинНов-
гСептXII.

Лихо *нар.* Извънредно, прекомерно: **Лихо** дивлѣахъ са глѣще Мк7:37 Сав. //
Като сказ. **Лихо** юсть – Излишно е. **Еже** во о тинныхъ въпрашати лихо
юсть и не тврѣдо врати Супр. Гр. περισσῶς, περισσοτέρως, περισσότερον,
εἰς ὑπερβολήν.

Явѣ / **тавѣ** *нар.* Явно, открыто: **И оцъ** твои види въ тинѣ, въздасть твѣ авѣ
Мтб:4 Мар. // *Като сказ.* **Явѣ** / **тавѣ** [юсть] – Ясно е, известно е, разбира
се. Гр. δῆλον, φανερόν, σαφές, ἐν παρρησία: **Тѣмъже** иже бес покааниѣ
оумьреть то тавѣ то юсть тѣко нѣсть крестѣнъ Евх. **Яще** его не любите,
тавѣ юсть тако зѣли юсте и малежъници и не имате мошти сътрьпѣти
гнѣва его Супр.

Може да се фиксира качественост според някаква норма, изискване,
като често пъти предикативите образуват антонимни редове (правдѣно
юсть ‘справедливо е’ ↔ неправдѣно юсть ‘несправедливо е, грешно е’,
достойн(ьн)о юсть ‘достойно е, подобава’ ↔ недостойн(ьн)о юсть ‘недос-
тойно е, не подобава’).

Достойн(ьн)о *нар.* Достойно, подобавашо: **Достойно** хвалимъ тѣ Мин1097 //
Като сказ. **Достойно** [юсть] – 1. Достойно е, подобава. Гр. ἔξεστι, ἐξόν
ἔστι, ἄξιον: **Достойно** ли юсть дати кинсъ кесареви Мт22:17 Остр. 2. Раз-
решено е, позволено е. **Како** види въ храмъ божии, и хлѣвы прѣдложениѣ
снѣтъ, ихъже недостойно емоу вѣтѣти Мт12:4 Мар. **Глаголаша** емоу жи-
дове намъ не достойно юсть погубити ни едного же. Супр. 3. Правильно
е, редно е: **Понеже** ни съмьртинъ гнѣва оуставиша, достойно же и оного
възискати, кде глагола по трехъ днѣхъ въстанъ. Супр.

Недостойн(ьн)о *нар.* Недостойно, неподобавашо: Ест 8:13, I Кор 11:27. // *Като*
сказ. **Недостойно** [юсть] – Недостойно е, не подобава. Гр. οὐκ ἔξεστι:
Мт27:6.

Правдѣдно нар. Справедливо, праведно: правдѣдно соудити Пр31:9. // *Като сказ.* Правдѣдно [ѣсть] – Справедливо е. Гр. δίκαιον /δικαίος ἐστί. Достойно и праведно тѣ пѣти СлужВарлXII.

Неправдѣдно нар. Несправедливо, неправедно: богатѣство неправдѣдно собираемое Йов 20:15 // *Като сказ.* Неправдѣдно [ѣсть] – Не е справедливо, грешно е: Тако оуставивъшоу намѣ такоже оубо неправедно ѣсть еже ноудити насѣ да поклонимъсѣ слоужьбѣ мира сего Супр.

Польза, -а жс. Полза, изгода. Пользѣ приидѣхомъ ПатСинXI. // *Като сказ.* Польза ѣсть – Има полза. Видите како никакже польза ѣсть Йо12:19 Мар. Нѣсть пользы ЕфрКрм. Гр. οὐδὲν ὄφελος. Мъногы бо оубила печаль и нѣсть пользѣ въ ни ПАХI. Срв. Отъ плѣти нѣ польза никоемже Йоб:63 Мар³.

Гоулю нар. срв. ст. *Като сказ.* Гоулюе ѣсть – Полезно е. Гр. συμφέρει: Не соулюе ти ѣсть Супр.

Част от предикативите в тази семантична група сочат някакво впечатление, въздействие. Признакът може да бъде показан в някаква степен и тогава се означава в съчетаемост с количествено наречие или със степен: Оумыти нозѣ съмѣренѣе неже молити сѣ Супр.

Примери:

Дивно нар. Дивно, чудно: И пакы дѣдѣ вопьеть къ бѣоу: просвѣщаши ты дивно отъ горѣ вѣчьныхъ ГБХIV. // *Като сказ.* Дивно [ѣсть] – Чудно е. Гр. θαυμαστόν: Яще бо правдѣтника спасеши, ничьтоже велие, аще чистаго спсеши, ничьтоже дивно ПНЧ. Нѣсть бо дивно члѣскоу ѣстьствоу низпадати къ земьнымъ Изб 1076. Дивно зѣло и прѣславьно въ члѣстѣнь тѣлѣ толико трѣпѣние видѣти. ГАМ.

Довѣльно [довольно] нар. Достатъчно. Гр. ἰκανός: Ни пица довьльно имѣти, ни одежи ГБХIV. // *Като сказ.* Довѣльно [ѣсть] – 1. Достатъчно е. Гр. ἰκανόν ἐστί, ἀρκεῖ, αὐτάρκη τινί ἐστί. Нѣсть бо довьльно стѣоу крещению корениа грѣховьнааго съчетанааго испрьва члѣкомъ моци истѣргноути ЕфрКрм. 2. Подобава. Довольно оученикоу быти како же оучитель его ПНЧ. Не належи имѣньи своемъ и не рьци довьльно ми ѣсть Изб 1076.

В) Предикативи за оценъчност, потвърждение или отрицание. Израз са на отношение към някаква събитийност, която се поставя на оценка от говорещия, за да се одобри или отрече. Предикативите, означаващи морално-етична оценка на действието, вървят задължително с инфинитив и факултативен дателен падеж за предназначение. Същите се подреждат в антонимни редове, напр. лѣпо [ѣсть] ↔ не лѣпо [ѣсть], подобьно [ѣсть] ↔ не

подобно [юсть]. Квалифициращата оценка може да се степенува, което съответно се означава в съчетаемост с количествено наречие или чрез използване на сравнителна и превъзходна степен на предикатива.

Примери:

Добро нар. Добре: Добро глинаныа съсжды чинити СбТрХVI // *Като сказ.* Добро [юсть] – Добре е, хубаво е. Гр. καλόν ἐστί, συμφέρει, λυσιτελεῖ: Добро въ врема алчъвы покаания прѣди положити цѣльвы Супр. Добро оубо, брате, и зѣло пользно, еже разоумѣти паче божественыхъ писании оучению КТур За чов. душ. // **Добрѣе [юсть]** – По-добре е: Добрѣе емоу ви было аште ви камень жръновъны възложенъ на вышъ его и връженъ въ море неже да съблажняетъ Лк17:2. Добрѣе бо ти юсть да погыблетъ единъ оудъ твоихъ а не все тѣло твое въврѣженъ бждеть въ геонъ Мт 5:29 Зогр.

Лѣпо нар. Хубаво, добре, подобавашо: Лѣпо мышлагааше Супр. Оградити лѣпо Супр. // *Като сказ.* Лѣпо [юсть] – Уместно е, необходимо е, трябва, подобава: Лѣпо же вы вамъ елиномъ покарѣти сѧ оучителю вашемоу омироу Супр. Лѣпо оубо намъ братина блаженааго павла слово извѣштати Супр. Лѣпле оубо въ тьмѣ ходити неже кромиѣ дроугъ ЗлатострХII. Гр. δεῖ, εὐκαιρον, πρέπον ἐστί, δίκαιόν ἐστί, ἀρμόζει, προσέκει.

Подобный прил. Подобен; подобаваш. Подобный огню. // *Като сказ.* Подобно юсть – Подобава: Подобно намъ юсть съконъчати всѣкж правдѧ Мт3:15 Зогр. Гр. πρέπον ἐστί, δεῖ, δίκαιόν ἐστί

Неподобный прил. 1. Неприличаш: Юднѣмъ тѣчымъ неподобный бывъ моисеови Супр. 2. Безбожен, нечестив: Слова хулына и неподобна Сб1076. // *Като сказ.* Неподобно юсть – Недостойно е, не е редно. Гр. μὴ ὀσιόν ἐστί: Неподобно юсть о оумирающинихъ хвалити сѧ Супр.

Понякога предикативите за оценъчност нямат квалифициращо значение, а потвърждават или отричат истинността на съобщението и могат да се употребяват самостоятелно като отделни неразчленени изречения: Янтони нъ гла: добрѣ Супр.

Оүнии, оүнѣи прил. срв. ст. По-добър: Ни сице рачи оүнии быти Супр. // *Като сказ.* Оүне, оүнѣе [юсть] – По-добре е, по-полезно е. Гр. συμφέρει, λυσιτελεῖ, ὄφειλον. Оүне юсть вамъ да азъ идж; аще бо не идж азъ, параклитъ не придетъ къ вамъ Йо16:7 Остр. Оүне оубо приблизити сѧ огни гораци, нежели женѣ юнѣ, юнъ сы самъ (κρείττον) ПАХI.

Г) Предикативи за преценка на осъществимостта. Тази група е представена от лексеми със значение ‘лесно ↔ трудно, мъчно’, които характе-

ризират самата осъществимост по факторите на затруднение. При този подтип в старите писмени паметници се отбелязват двата антонимизиращи се предикатива **вѣдъно ѳсть** (кому) ‘трудно’ ↔ **оудовъ ѳсть** ‘лесно’. Без дателно местоимение се набляга на обективното положение, свързано с факторите на затруднение, или не/осъществимостта се представя генерализирано. В случай че предикативите се употребяват с име или местоимение в дат. п., изказването се трансформира в субективно. Чрез степенуване се градира нивото на осъществимост.

Примери:

Вѣдъно нар. Трудно: **Зъло пооучение извеѣщено вѣдъно ицѣлѣемо естъ.** Изб1073.

// *Като сказ.* **Вѣдъно естъ** [кому] – Тежко е, трудно е. Гр. χαλεπόν, δύσληπτον, δύσκολον: **Вѣдъно ми естъ** (в Супр **вѣда ми естъ**) мигчати и глаголати Златоструй ХПв. **Тѣвѣ естъ** было оудовьнѣе показати и сътвори-ти, мнѣ же вѣдънѣе Супр. **Вѣдъно же** и необраштенно доушж моштынж очесы многы ЗЛл. бога разоумѣти вѣдъно, изглаголати же вѣдънѣе ГБХІ.

Оудовъ нар. Удобно, лесно: **Оудовъ събиражтъ плѣвель Мт13:40** Зогр. // *Като*

сказ. **Оудовъ естъ** – Удобно е, лесно е. Гр. εύκολόν ἐστίν: **Лазарь доуигъ нашъ оуспѣ нъ идж възвоудитъ его, такоже во намъ оудовъ естъ възвоудити и възставити** Супр. **Оудовѣ же естъ** небоу и земли прѣбити, неже отъ закона едины чрътѣ погыбнжти Лк 16:17 Мар.

Оудовьнѣ нар. Лесно: **Зане не моци намъ тѣжести кънижьныа носити, ниже**

въ мѣстѣхъ, въ нухъже приходите, оврѣтати оудовьнѣ възискаемьихъ ПАХІ // *Като сказ.* **Оудовьнѣ [есть]** – Удобно е, лесно е. **оудовьнѣ** (в Мт19:24 **оудовѣ**) естъ вельбждоу сквозѣ оуши игълинѣ проити неже бога-тоу въ црѣствие бѣжне вѣнити Лк18:25 Мар.

Д) Предикативи с модални значения:

1) предикативи за оценка на реалистичността на нещо – означават отношението на говорещото лице към възможността, респ. невъзможността за извършване на съответно действие. Без дателно местоимение се набляга на обективността на условията за реализуемост. При употреба на предикативите с местоимения в дат. п., изказът добива субективна отсянка.

Примери:

Възможнъ прил. Възможен: **Бъсѣ възможна вѣроуижнюмоу** Мк9:23 Мар. //

Като сказ. **Възможно [есть]** – Въможно е: **Оче мои, аще възможно естъ, да мило идеть отъ мене чаша си** Мт26:39 Мар. Гр. δυνατόν [ἐστί].

Невъзможнъ прил. Невъзможен: **Ничътоже невъзможно вѣдетъ вамъ**

Мт17:20 Мар. // *Като сказ.* **Невъзможно [есть]** – 1. Невъможно, не-

изпълнимо е. Гр. ἀνένδεκτόν ἐστί, οὐ δύναται. **Б**а чл̄комъ видѣти невъзможно Мин1096. **Б**ес плача бо невъзможно ѣсть покаатиса Евх. Рече же къ оученикомъ не възможно ѣсть да не приджтъ скангъдали Лк17:1 Мар. И въ онъ днь ити, невъзможно ѣсть пр̄року погывнѣти кромѣ иер̄лима. 2. Не може, не е разрешено, забранено е. Оувѣдѣвъши же тако не възможно ѣсть въходити женѣ въ манастирь, призъвавъши Феодора того оученика Супр.

Мошьнъ прил. Мощен, силен: **Мошьнъ** бо ѣсть въставити ма из гроба Супр.

// *Като сказ.* **Мошьно** [ѣсть] – Възможно е: Тъчьнъ нъ и быти въ нь мошьно ѣсть аште подвиженъ са Супр. **Законоу** оубо црковноуоуоуноу покарѣа са присагохъ такоже мошьно стжпати Супр. Гр. ἐφικτόν, οἶον.

Немошьнъ прил. Немощен, безсилен. Доухъ бо въдръ, а плгъть немошьна Мт26:41 Мар. // *Като сказ.* **Немошьно** [ѣсть] – Невъзможно е. Гл̄ати же немошьно, тако же мога мысль, разоумѣти же немошьнѣне (ἀδύνατον) ГБХІ. **Немошьно** емоу ѣсть да не тоу абие ранж възвметъ Супр. **Имжшта** таинна врѣды ихже немошьно врачемъ видѣти Супр. **Немошьно** ѣсть поставити его поа Супр.

2) предикативи за оценка на правото да се извърши нещо. Изразяват *модалност*, отнасяща се до нагласата на говорителя към действие като към допустимо или не:

Льзѣ нар. *Единствено като сказ.* **Льзѣ** [ѣсть] – Може, позволено е: Ис̄хоу въпрошеноу бывъшю аще е льзѣ поущати женж своиж Клоц. **Не** льзѣ съпатиса инако Супр. Гр. οὐκ ἐνόν. **Нѣ**сть ми льзѣ инамо ити развѣ съде Супр. **Нѣ** льзѣ быти Ис14:31 Упир. Гр. ἀδύνατόν ἐστί, ἀμίχανόν ἐστί.

Лѣтъ, -и ж. Позволено е, възможно е (като сказуемно определение): **Етъсе** ми лѣтъ ѣсть, нж не азъ обладанъ вждж отъ кого Ен. **Етъсе** ми лѣтъ сжтъ нж не всѣ на пользж Ен. // *Като сказ.* **Лѣтъ / лѣтъж** [ѣсть] комоу – Позволено е, възможно е на някого. Гр ἔξεστιν: **не** лѣтъ ти ѣсть оуже възлюбвене, безъ оудръжжаныа жити Супр. Или **нѣ**сть ми лѣтъ сътворити въ своихъ ми еже хоцж Мт20:15 Мар. **Цѣ** и коли оубо оукрали быша въ сжеботж и како не бо вѣаше лѣтнж пристжпити Супр. **Лѣтъ** ли чл̄коу поустити женоу свою ПНЧ. **Не** лѣтъ творити ... **не** лѣтъ гл̄ати. Гр. δεῖ μί.

3) предикативи, изразяващи *деонтична модалност*, отнасяща се до нагласата на говорителя към действие като към задължително и необходимо:

Ноужда, -а ж. *Нужда, необходимост.* **Не** послѣоушащю же ст̄омоу александроу оувѣщаниа княжа ни ноужда, ни ранъ, ни гнѣва Супр. // *Като сказ.* **Ноужда** ѣсть – **Нужно** е, необходимо е, трябва. **Кага** вѣ ноужда прѣвыти гл̄дѣви.

Супр. Гр. τὸ ἀναγκαῖον. **Млгъчати** едноу ноужда вѣшаше Супр. **Не** во юсть лъзѣ въсьде съмоторити елинська гла, нъ разоума ноужда блюсти ЙоЕБ.

Трѣбѣ (юсть) – Нужно е, потребно е, изисква се. ни въ земли, ни въ гнои трѣбѣ юсть. вънъ исплъжтъ ѡ Лк14:35 Мар.

Многозначните предикативни имена могат да участват с отделните си значения в различни модални разновидности на безличните изречения най-често за качество и оценка.

Годъ, -а м. 1. Време: Приде годъ еѡ егда же родить отрочѡ Мт8:29 Юр // *Като сказ.* Годъ [юсть] – а) Време е: Годъ е рещи ГБХІ. Гр. καιρός [ἐστί], ὥρα. б) Следва: Годъ тѣбѣ и цѣсарьство небесьское нечестити. ГБХІ. 2. *Прен.* В израза **Въ** годъ быти – Нрави се, харесва се: Да воеводѣ въ годъ боудеть ШТим2:4 Ап XIV.

Подоба, -ы ж. Подобие, образ: **Въ** свѣтительскыѡ подобѡ ...облѣкѣ сѡ Ен. // *Като сказ.* 1. **Подоба** [юсть], на подобѡ юсть – 1. Трябва, подобава. Гр. δεῖ, χρῆ, συμφέρει: **Подоба** ти вѣ (в Мт25:27 Мар подобаше ти оубо) дати сърѣвро мое прикоупѣ творѡциимъ Супр. 2. Изглежда, вероятно е. Гр. εἰκόσ ἐστί: **Въ** ноши то бысть и подоба вѣ нѣкоторымъ и оубѣнжати Супр.

Вж. по-горе и примерите с **годъно** [юсть], **довѣльно** [юсть], **достойно** [юсть], **/не/възможно** [юсть], **на пользѡ быти**.

Гръцки съответствия

Като съответствия в гръцкия текст срещу предикативите в старобългарските преводи могат да стоят:

- безлични, по изключение лични глаголи (**годѣ** юсть, гр. ἀρέσκει, **добро** [юсть], гр. συμφέρει, λυσιτελεῖ; **довѣльно** [юсть], гр. ἀρκεῖ; **достойно** [юсть], гр. ἔξῃστί, но **тѣжко** [ми] юсть, гр. βαρύνομαι);
- предикативни прилагателни или причастия в ср.р. ед.ч. със или без спомагателен глагол (**годъно** [юсть], гр. συμφέρον; **годѣ** юсть, гр. ἄρεστον; **добро** [юсть], гр. καλόν [ἐστί], **довѣльно** [юсть], гр. ἰκανόν [ἐστί]; **достойно** [юсть], гр. ἔξόν [ἐστί], ἄξιον);
- предикативни наречия (**благо** [юсть], гр. εὖγε; **въсоуѣ** [юсть], гр. μάτην, ματαίως; **свѣтло** [юсть], гр. τελαυγῶς, λαμπρῶς, φαιδρῶς);
- предложен израз (**въсоуѣ** [юсть], гр. εἰς κενόν; **тѣбѣ** [юсть], гр. ἐν παρησίᾳ).
- На предикативираниите съществителни имена често пъти отговаря предикативирано съществително и в гръцки (**годъ** / **врѣмѡ** [юсть], гр. καιρός [ἐστί], ὥρα; **на пользѡ быти**, гр. χρεία [ἐστί]).

В много случаи с един славянски предикатив се превеждат различни гръцки думи, напр.:

Бѣсѡуѣ [εις] μάτεν, ματαίως, εις κενόν, εἰκῆ.

Λιχὸ περισσῶς, περισσοτέρως, περισσότερον, εις ὑπερβολήν

Явѣ / явѣ дῆλον, φανερόν, σαφές, ἐν παρρησίᾳ

Лѣпо [юсть] р. δεῖ, χρῆ, εὐκαιρον, πρέπον ἐστίν, δίκαιόν ἐστιν, ἀρμόζει, προσέκει.

Лексикографско отразяване на предикативите

Като цяло в палеославистичната лексикографска традиция не съществува разногласие в мненията относно въпроса към кой граматически клас принадлежат предикативите. Съставителите на никой от използваните речници не отделят тези думи в особена граматическа категория. Определят ги като наречия дори при безизключителното използване на някои от тях в предикативна служба (напр. тѣбѣ, лѣтъ, льзѣ), а в случаите с двойка употреба ги дават в една статия със съответния същински адвербиум. Оттам нататък обаче в отделните справочници се наблюдава отсъствие на еднозначни решения при отразяването на предикативацията, което създава възможност за субективна интерпретация на явлението в редица конкретни случаи. Това особено ясно се вижда при съпоставката на речници с една и съща изворова база, каквито са СтБР и СС. Дали особената предикативна функция ще бъде фиксирана в отделна подлема със или без изрична граматическа ремарка, или примери за такава ще бъдат приведени, без да се разграничават от тези за обикновената наречна употреба, зависи от индивидуалната преценка на съставителите. Не са малко и случаите, в които изобщо липсва граматическа бележка, характеризираща тази категория думи. Срв. например явѣ, отбелязано като подлема в статията на наречието явѣ / явѣ – в СС с граматическа бележка *като сказ.*, в СЯС с ремарка *in praedicato pro graeco adiectivo*, а в СтБР и МДРЯ без изрично пояснение. Вж. също липсващата информация в МДРЯ за *възможно*; в СС за *годъ*, в СтБР за *благо*.

Няма съгласуваност за степента на лексикализация на предикативната служба при отделните лексикални единици. Често пъти липсват илюстрации за такава дори при високо фреквентни думи с подобна употреба в речници с широка изворова база. Например СтБР дава предикативната употреба *благовѣрѣмьно юсть* под *благовѣрѣмьнъ*, без да го отделя в подлема като лексикализирано. СС го обособява в подлема. СтБР отбелязва предикативната употреба на израза *воля юсть* като подлема в речниковата статия на съществителното име. СС, СЯС и МДРЯ не посочват такава лексикализирана употреба.

Разнобой съществува и в концепцията дали предикативната употреба на деадективите да се извежда директно от изходното прилагателно, или от производното наречие. Например СтБР отбелязва предикатива **вѣдѣно** [ѣсть] като подлема на **вѣдѣно нар.**, а МДРЯ и СС в подлема под **вѣдѣнъ**.

В резултат от направените наблюдения могат да се формулират следните изводи.

В старобългарския език е налице добре развита система на предикативни наречия, чиито членове се отличават с разнообразни значения и парадигматични отношения на синонимия и антонимия. Свободата на преводаческия избор показва независимост от гръцкия образец, като наблюдаваните общи особености имат типологичен характер. Като главна причина за лексикографските трудности при описанието им бих изтъкнала фрагментарността на сведенията за историческите фази на езика, която практически прави невъзможно да се определи степента на лексикализация на съответната предикативна употреба.

БЕЛЕЖКИ / NOTES

¹ При работата си използвах следните речници:

- Старобългарски речник. Отг. ред. Д. Иванова-Мирчева. Т. I. София, Изд-во „В. Траянов“, 1999 и Т. II София, Изд-во „В. Траянов“, 2009.
- Старославянский словарь (по рукописям X–XI в.). Под редакцией Р. М. Цейтлин, Р. Вечерки и Э. Благовой, Москва, Русский язык, 1999.
- Срезневский, И. И. Материалы для словаря древнерусского языка по письменным памятникам. Т. I–III, Санкт Петербург: Отд-ние рус. яз. и словесн. Имп. АН, 1893–1903. Репринт. Москва, Книга, 1989.
- Словарь древнерусского языка XI–XIV вв. В 10 т. Москва, РАН. Ин-т рус. яз., 1988–.
- Бончев, Ат. Речник на църковнославянския език. Т. I, София: НБКМ, 2002; Т. II, София, НБКМ, 2012.
- Miklosich, F. Lexicon palaeoslovenico-graeco-latinum. Wien 1862–1865.
- Slovník jazyka staroslověnskeho. Т. I–III. Praha, AV ČR, 1958–1994.

² При предикативите, образувани от адекватни наречия, като изходна дума се дава наречието, ако такова е засвидетелствано в лексикографската традиция. Ако няма регистрирано наречие в палеославистичните речници, като изходна дума се дава мотивиращото прилагателно.

³ Релевантността на падежите (р.п., им.п.) в първите два примера и наличието на определение към **польза** (**никѡиѡже**) в последния показват, че мотивиращото съществително не е адвербиализирано. Наченки на адвербиализация личат в облика **нѣсть пользѣ**, където **пользѣ** може да се обясни като аналогия с **доврѣ**, **зълѣ** – срв. **льзѣ**, **трѣвѣ**, **годѣ**), както и в анаколута **нѣ польза никѡиѡже**, където определяемото **польза** е в им.п., а определението му **никѡиѡже** в р.п. (при отрицание).

ИЗТОЧНИЦИ

МДРЯ: Срезневский, И. И. Материалы для словаря древнерусского языка по письменным памятникам. Т. I–III, Санкт Петербург: Отд-ние рус. яз. и словесн. Имп. АН, 1893–1903. Репринт. Москва, Книга, 1989.

СДРЯ: Словарь древнерусского языка XI–XIV вв. В 10 т. Москва, РАН.

Ин-т рус. яз., 1988–.

СтБР: Старобългарски речник. Отг. ред. Д. Иванова-Мирчева. Т. I. София: Изд-во „В. Траянов“, 1999 и Т. II София: Изд-во „В. Траянов“, 2009.

СС: Старославянский словарь (по рукописям X–XI в.). Под редакцией Р. М. Цейтлин, Р. Вечерки и Э. Благовой, Москва, Русский язык, 1999.

СЯС: Словарь языка старославянского / Slovník jazyka staroslověnskeho. Т. I–III. Praha: AV ČR, 195–1994.

ЦслР: Бончев, Ат. Речник на църковнославянския език. Т. I, София: НБКМ, 2002; Т. II, София: НБКМ, 2012.

LLPsl: Miklosich, F. Lexicon palaeoslovenico-graeco-latinum. Wien 1862–1865.

<http://histdict.uni-sofia.bg/>

SOURCES

CslR: Bonchev, At. Rechnik na tsarkovnoslavyanskiya ezik. Т. I, Sofia, NBKM, 2002; Т. II, Sofia, NBKM, 2012.

LLPsl: Miklosich, F. *Lexicon palaeoslovenico-graeco-latinum*. Wien 1862–1865.

MDRYA: Sreznevskij, I. I. Materialy dlja slovarja drevnerusskogo jazyka po pis'mennym pamjatnikam. Т. I–III. Sankt Peterburg: Otdelenie russkogo jazyka i slovesnosti Imp. AN, 1893–1903. Reprint. Moskow: Kniga, 1989.

SDRYA: Slovar' drevnerusskogo jazyka XI–XIVvv. V 10 t. Moskow: Institut russkogo jazyka, 1988–.

StbR: Starobalgarski rechnik. Ed. D. Ivanova-Mircheva. Т. I. Sofia, Izd-vo “V. Trayanov”, 1999. Т. II. Sofia, Izd-vo “V. Trayanov”, 2009.

SS: Staroslavjanskij slovar' (po rukopisjam X–XI vv.). Pod redaktsiej R. M. Cejtlin, R. Večerki i É. Blagovoj, Moskow: Russkij jazyk, 1999.

SJS: Slovník jazyka staroslověnskeho. Т. I–III. Praha: AV ČR, 1958–1994.

ЛИТЕРАТУРА

Блажев 1955: *Блажев, Бл.* За думите, които спадат към категорията на състоянието в руски и български език. – *Български език*, № 1, с. 44–52.

Виноградов 2001: *Виноградов, В. В.* Русский язык. Грамматическое учение о слове. Под ред. Г. А. Золотовой. 4-е изд. Москва, Русский язык. (1-вое изд. 1947).

Георгиев 1976: *Георгиев, Ст.* Система на наречието в съвременния български книжовен език. Дис. за получаване на научната степен „доктор на филологическите науки“. София.

Георгиева 1969: *Георгиева, В. Л.* Безличные предложения по материалам древнейших славянских памятников (особенно старославянских). – *Slavia*, № 1, с. 63–90.

- Дуриданов 1993: *Дуриданов, Ив.* ред. Граматика на старобългарския език. Фонетика, морфология, синтаксис. София, БАН.
- Златанова 1972: *Златанова, Р.* Адвербиални форми – компонент на съставно сказуемо в старобългарски. – *Български език*, № 1, с. 47–55.
- Исаченко 1955: *Исаченко, А. В.* О „категории состояния“ в славянских языках. *Вопросы языкознания*, № 6, с. 47–65.
- Кузнецов 1953: *Кузнецов, П. С.* Историческая грамматика русского языка /морфология/. Москва, Изд-во Моск. у-та.
- Попов 1962: *Попов, К.* Съвременен български език. Синтаксис. София: Наука и изкуство.
- Поспелов 1955: *Поспелов, Н. С.* Соотношение между грамматическими категориями и частями речи. – В: *Вопросы грамматического строя*. Ред. кол. В. В. Виноградов и др. Москва, АН СССР, Ин-т языкознания.
- Реформатский 1960: *Реформатский, А. А.* Введение в языкознание. Москва, Учпедгиз.
- Русинов 1963: Русинов, Р. Предикативните наречия в български език. – *Български език и литература*, № 4, с. 19–24.
- Тагамлицкая 1972: *Тагамлицкая, Г.* Современный русский литературный язык. Ч. 2. Морфология. София: Наука и изкуство.
- Ходова 1979: *Ходова, К. И.* Предложения с подлежащим-существительным и предикативным наречием в старобългарском. – *Palaeobulgarica* № 2, с. 28–36.
- Ходова 1980а: *Ходова, К. И.* Безличные предложения по данным Супрасълской рукописи и других древних памятников славянской письменности. – В: *Проучвания върху Супрасълския сборник*. София: БАН, с. 164–169.
- Ходова 1980б: *Ходова, К. И.* Простое предложение в старославянском языке. Москва, Наука.
- Щерба 1974: *Щерба, Л. В.* О частях речи в русском языке. В: *Языковая система и речевая деятельность*. Ленинград: АН СССР, Отд-ние лит. и яз.
- Jelitte (1961): *Jelitte, H.* Studien zum Adverbium und zum adverbialen Bestimmung im Altkirchenslavischen. Eine morphologisch-syntactische Untersuchung. Meisenheim am Glan.
- Rothe 1960: *Rothe, H.* Unpersönliche Regentia mit dem Infinitiv im Altkirchenslavischen (Ein Beitrag zu der Diskussion über die sogenannte Kategorie des Zustandes). – *Slovo*, (9–10), pp. 105–128.
- Zlatanova 1976: *Zlatanova, R.* Die Struktur des zusammengesetzten Nominalprädikats im Altbulgarischen. München: Otto Sagner.
- Zlatanova 1983: *Zlatanova, R.* Zur Syntax der adverbialen Formen bei Johannes dem Exarchen. – *Palaeobulgarica*, № 1, pp. 47–63.
- Zlatanova 1988: *Zlatanova, R.* Unpersönliche Sätze in der Übersetzung der Reden gegen die Arianer und in anderen altbulgarischen Denkmälern. In *Symposium Methodianum. Beiträge der Internationalen Tagung in Regensburg* (17. bis 24. April 1985) zum Gedenken an den 1100. Todestag des hl. Method. Trost, K., Völk, E., Wedel, E.[Hrsg.]. Neuried.

REFERENCES

- Blazhev 1955: *Blazhev, Bl.* Za dumite, koito spadat kam kategoriyata na sastoyniето v ruski i bulgarski ezik. – *Bulgarski ezik*, № 1, pp. 44–52.
- Duridanov 1993: *Duridanov, Iv. ed.* Gramatika na starobulgarskiya ezik. Fonetika, morfologiya, sintaksis. Gl. red. Iv. Duridanov. Sofia, BAN.
- Georgiev 1976: *Georgiev, St.* Sistema na narechieto v savremenniya bulgarski knizhoven ezik. Dis. za poluchavane na nauchnata stepen “doktor na filologicheskite nauki”. Sofia.
- Georgieva 1969: *Georgieva, V.* Bezlichnye predlozhenija po materialam drevneyshikh slavyanskikh pamiatnikov (osobeno staroslavianskikh). – *Slavia*, 38 (1), pp. 63–90.
- Hodova 1979: *Hodova, K. I.* Predlozhenija s podlezhashtim-sushtestvitel'nym i predikativnym narechiem v starobulgarskom. – *Palaeobulgarica*, № 2, pp. 28–36.
- Hodova 1980a: *Hodova, K. I.* Bezlichnye predlozhenija po dannym Suprasl'skoy rukopisi i drugikh drevnikh pamiatnikov slavianskoj pis'mennosti. – In: *Prouchvaniya varhu Suprasalskya sbornik*. Sofia, BAN, pp. 164–169.
- Hodova 1980b: *Hodova, K. I.* Prostoe predlozhenie v staroslavianskom jazyke. Moskva: Nauka.
- Izachenko 1955: *Izachenko, A. V.* O “kategorii sostoyaniya” v slavianskikh jazykakh. – *Voprosy jazykoznanii*, № 6, pp. 47–65.
- Jelitte 1961: *Jelitte, H.* Studien zum Adverbium und zum adverbialen Bestimmung im Altkirchenslavischen. Eine morphologisch-syntactische Untersuchung. Meisenheim am Glan.
- Kuznetsov 1953: *Kuznetsov, P. S.* Istoricheskaja grammatika russkogo jazyka/morfologija/. Moskva, Izd-vo Mosk. un-ta.
- Popov 1962: *Popov, K.* Savremeneni bulgarski ezik. Sintaksis. Sofia, Nauka i izkustvo.
- Pospelov 1955: *Pospelov, N. S.* Sootnoshenie mezhdru grammaticheskimi kategorijami i chastiami rechi. – In: *Voprosy grammaticheskogo stroja*. Red. kol. V. V. Vinogradov i dr. Moskva, AN SSSR, In-t jazykoznanija.
- Reformatskii 1960: *Reformatskii, A. A.* Vvedenie v jazykoznanie. Moskva, Uchpedgiz.
- Rothe 1960: *Rothe, H.* Unpersönliche Regentia mit dem Infinitiv im Altkirchenslavischen (Ein Beitrag zu der Diskussion über die sogenannte Kategorie des Zustandes). – *Slovo*, (9-10), pp. 105–128.
- Rusinov 1963: *Rusinov, R.* Predikativnite narechiya v bulgarski ezik. – *Bulgarski ezik i literatura*, № 4, pp. 19–24.
- Shcherba 1974: *Shcherba, L. V.* O chastiakh rechi v russkom jazyke. In: *Jazykovaja sistema i rechevaja dejatel'nost'*. Leningrad: AN SSSR, Otd-nie lit. i jaz.
- Tagamlitskaja 1972: *Tagamlitskaja, G.* Sovremennyi russkii literaturnyi jazyk. Ch. 2. Morfologija. Sofia, Nauka i izkustvo.
- Vinogradov 2001: *Vinogradov, V. V.* Russkii jazyk. Grammaticheskoe uchenie o slove. Pod red. G. A. Zolotovoj, 4-oe izd. Moskva: Russkii jazyk.

- Zlatanova 1972: *Zlatanova, R.* Adverbialni formi – component na sastavno skazujemo v starobulgarski. – *Bulgarski ezik*, № 1, pp. 47–55.
- Zlatanova 1976: *Zlatanova, R.* Die Struktur des zusammengesetzten Nominalprädikats im Altbulgarischen. München, Otto Sagner.
- Zlatanova 1983: *Zlatanova, R.* Zur Syntax der adverbialen Formen bei Johannes dem Exarchen. – *Palaeobulgarica*, № 1, pp. 47–63.
- Zlatanova 1988: *Zlatanova, R.* Unpersönliche Sätze in der Übersetzung der Reden gegen die Arianer und in anderen altbulgarischen Denkmälern. In *Symposium Methodianum. Beiträge der Internationalen Tagung in Regensburg* (17. bis 24. April 1985) zum Gedenken an den 1100. Todestag des hl. Method. Trost, K., Völkl, E., Wedel, E. [Hrsg.]. Neuried.

Съкращения на средновековни паметници

- Ап XIV: Апостол XIV в.
ГАм: Хроника на Георги Амартол
ГБ XI: Слова на Григорий Назиански (XI в.)
ГБ XIV: Слова на Григорий Назиански с тълкувания XIV в.
Евх: Синайски евхологий
Ен: Енински апостол
ЕфрКрм: Ефремовска кормчая
ЖитАндрЮр: Житие на Андрей Юродиви
Златоструй XII – Сб. Златоструй по ркп. от XII в.
Зогр: Зографско евангелие
Изб 1073: Симеонов сборник от 1073 г.
Изб 1076: Симеонов сборник от 1076 г.
ЙоФлДр: Древности на Йосиф Флавий
ЙоЕБ: Богословие на Йоан Екзарх
КТур За чов. душа: Слово за човешката душа от Кирил Туровски
Клоц: Клоцов сборник
Мар: Мариинско евангелие
МинПутXI: Миней Путятин XI в.
Мин 1096: Служ. миней за м. октомври по ркп. от 1096 г.
Мин 1097: Служ. миней за м. ноември по ркп. от 1097 г.
МинНовгСепт XII: Новгородски миней за м. септември по ркп. от XII в.
НовгЛЛ: Първи Новгородски летопис
Остр: Остромирово евангелие
Пал XIV: Палеен сборник XIV в.
ПАХI: Пандекти на Антиох XI в.
ПНЧ: Пандекти на Никон Черногорец
ПсковЛЛ: Първи Псковски летопис
Сав: Савина книга
СбТр XVI: Троицки сборник XVI в.
Син: Синайски псалтир
СлПолкИгор: Слово за полка на Игор
СлужВарлXII: Служебник на Варлаам Хутински XII в.
Супр: Супрасълски сборник

Упир: Ръкопис на Упир Лихий от 1047 г.
Юр: Юриевско евангелие след 1119 г.

Съкращения на библейски книги

Бт – Книга Битие

Ест – Книга Естир

Йов – Книга Йов

Пр – Книга Притчи Соломонови

Ис – Книга на прор. Исаия

Мк – Евангелие според Марк

Лк – Евангелие според Лука

Йо – Евангелие според Йоан

I Кор – Първо послание на св. ап. Павел до коринтяните

IIТим – Второ послание на ап. Павел до Тимотей

✉ *Доц. д-р Татяна Илиева*

Кирило-Методиевския научен център
при Българската академия на науките
ул. „Московска“ 13, 1000 София, България

✉ *Assoc. Prof. Tatyana Ilieva, PhD*
Cyrillo-Methodian Research Centre
Bulgarian Academy of Sciences
1000 Sofia, Moskovska str. 13, Bulgaria

Публикувано: 5 юли 2022 г.

Published: 5 Juli 2022